

ADAM KESTERN

NOWE MATERIAŁY DO POWSTANIA POD WODZĄ
KOSTKI NAPIERSKIEGO

Szereg opracowań, które ukazały się w ciągu ostatnich pięciu lat, omówiło dokładnie jedno z najpoważniejszych antyfeudalnych powstań polskich — powstanie pod wodzą Kostki Napierskiego. Poważnym osiągnięciem w studiach nad powstaniem było wydanie wszystkich znanych wówczas materiałów, związanych z tym ruchem¹. Wydawca zdawał sobie już wtedy sprawę z tego, że „archiwa nasze i zagraniczne kryją jeszcze niejedno źródło historyczne zarówno do samego ruchu, jak i do wyjaśnienia zagadkowego życia jego przywódcy“². Przy obecnym stanie naszych archiwów, dopiero w początkach ich dokładnej inwentaryzacji, przy dużym jeszcze rozproszeniu materiałów, liczyć się trzeba z tym, że spora ilość źródeł dotyczących nie tylko powstania pod wodzą Kostki Napierskiego, ale i innych wielkich wystąpień mas ludowych jest nam jeszcze nie znana.

Pierwszego uzupełnienia zbioru, wydanego przez A. P r z y b o s i a, dokonał I. S. M i l l e r w jednym ze swych artykułów³. Źródła wydane przez Millera pochodzą bądź z radzieckich archiwów, bądź też są wyjątkami z XVII-wiecznych druków. I. S. Miller na podstawie prac polskich historyków podkreśla, iż wiele jeszcze jest nie znanych materiałów, związanych z powstaniem pod wodzą Kostki Napierskiego.

Przeglądając materiały archiwalne udało się znaleźć pewną liczbę dokumentów i materiałów związanych z powstaniem Kostki Napierskiego, a dotychczas w pracach historycznych nie wykorzystanych. Częściowo są to materiały w treści swej zbieżne ze znanymi dokumentami, częściowo zaś wnoszą one nowe elementy, świadczące o stosunku chłopstwa i pospólstwa do powstania. Jak i w wymienionym zbiorze Adama Przybosia najwięcej dokumentów pochodzi z wykorzystanej przez wydawcę księgi grodzkiej krakowskiej (Rel. Castr. Crac., t. 79)⁴. Materiały te uśły widocznie uwagę doc. Przybosia. Dalej są to materiały z księgi grodzkiej Nowego Sącza (Castr. Sand. Rel., t. 125). Inne jeszcze materiały pochodzą z ksiąg miejskich krakowskich (Coll. Crac., 1362) i sądeckich (Sącz. AD, 552) oraz ze zbioru biblioteki Czartoryskich (1266 i 395).

Pierwszym znalezionym dokumentem jest jeszcze jeden uniwersał Jana Kazimierza, wydany w obozie pod Beresteczkiem 26 czerwca 1651 roku. Uniwersał ten w zasadzie nie zawiera nowych danych, treść jego jest w dużym stopniu zbieżna ze znanym z diariusza Oświęcima uniwersałem królewskim o wyprawieniu Aleksandra Lu-

¹ Materiały do powstania Kostki Napierskiego (1651) wydał i wstępem poprzedził Adam P r z y b o ś, Wrocław 1951.

² A. P r z y b o ś, op. cit., s. III.

³ I. S. M i l l e r, K woprosu o publikacji istocznikow po istorii krestijanskich dwizenij w Polsce 1651 g. „Kratkije Soobszczenija Instituta Słowianowiedienija AN SSSR“ nr 13, Moskwa 1954.

⁴ A. P r z y b o ś, op. cit., s. VII i nn.

bomirskiego w celu stłumienia powstania⁵, niemniej jednak wydaje się celowe podanie tego dokumentu:

„1651 czerwiec 26. — *Uniwersał Jana Kazimierza uwalniający od pospolitego ruszenia część chorągwi, które pod dowództwem Michała Zebrzydowskiego, miecznika koronnego, przeznaczone zostały do stłumienia powstania pod wodzą Kostki Napierskiego.*

WAP Kr. Rel. Castr. Crac., t. 79, s. 1804—1805.

Oblata litterarum S.R.M.-tis Magn. Gladifero Regni servien.

Jan Kazimierz etc.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie dygnitarzom, urzędnikom, starostom i wszystkiemu rycerstwu i obywatelom koronnym uprzejmie i wiernie nam miłym. Oznajmujemy, iż na zatłumienie buntów i tumultów przez jednego łotra, niejakiego Aleksandra Kostkę wszczętych, wyprawiliśmy z obozu z pewną częścią wojska urodzonego Michała Zebrzydowskiego miecznika koronnego, lanckorońskiego, śniatyńskiego starostę naszego. Za czym jego samego tak i wszystko towarzystwo i czeladź stanu szlacheckiego, którzyby do tej generalnej ekspedycyjej należeli, usarskich, kozackich i innych chorągwi podług rejestru od nas podpisanego od pospolitego ruszenia uwalniamy, tak jednak, aby żaden od chorągwie nie odjeżdżał i dotąd przy pomienionym urodzonym mieczniku koronnym zostawał, pilnując tylko samych uciszenia buntów chorągwie, aż go sam atestacyją swą, którą będzie powinien mieć, urodzony miecznik koronny licencyjować będzie. Za czym jeżeliby którego spod tych chorągwi urodzonego miecznika koronnego towarzysza albo czeladnika kto względem tego pospolitego ruszenia turbować chciał, aby za ukazaniem tej atestacyjej zaraz wolny od prawa zostawał. Na co dla lepszej wiary przy podpisie ręki naszej pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan w obozie pod Beresteczkiem, dnia 26 miesiąca czerwca r. P. 1651.

Mimo bardzo dużej zbieżności ze wspomnianym już uniwersałem, w którym wymienia się Aleksandra Lubomirskiego i Michała Zebrzydowskiego łącznie, przytoczony wyżej uniwersał nie jest tym samym dokumentem. Obok tego, iż występuje tu tylko jedna osoba, świadczy o tym także inne oblatowanie w tej samej księdze.

Drugim dokumentem, znalezionym w tejże krakowskiej księdze grodzkiej, jest akt oskarżenia Radockiego przez instygatora Grzegorza Tokarskiego. Już w wydanictwie Przybosia uderzało to, że o ile w sprawie Napierskiego i Łętowskiego mieliśmy obok dekretu i oskarżenie⁶, to w sprawie Radockiego znany był tylko dekret⁷. Oskarżenie Radockiego, jak i poprzedni dokument, nie zawiera w zasadzie wielu nowych momentów, jednak posiada ono pewną wartość jako uzupełnienie całości obrazu spraw procesowych⁸.

1651 lipiec. — *Instygator urzędu grodzkiego krakowskiego Grzegorz Tokarski oskarża Marcina Radockiego, rektora szkoły w Pcimiu, o podburzanie poddanych w dobrach kasztelanii krakowskiej i innych sąsiadujących oraz załącza jego list do Kostki Napierskiego.*

WAP Kr. Rel. Castr. Crac., t. 79, s. 1721—1725.

⁵ Stanisław O ś w i ę c i m, *Diariusz 1643—1651*, wyd. W. C z e r m a k, *Scriptores Rerum Polonicarum t. XIX*, Kraków, s. 331—332.

⁶ Tamże, s. 54 i nn., 60 i nn.

⁷ Tamże, s. 66.

⁸ W tym miejscu chcę podziękować doc. Włodzimierzowi Budce i drowi Tadeuszowi Nowakowi za pomoc w odczytaniu trudniejszych partii tekstu i skolekcjonowanie z oryginałem.

Radocki per Tokarski instigatore officii praesentatur, feria quinta post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae proxima a. D. 1651.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Cracoviensia personaliter veniens honestus Gregorius Tokarski haido arcis Cracoviensis, tanquam instigator officii praesentis praesentavit eidem officio simulque proposuit in et contra honestum Martinum Radocki, magistrum seu rectorem scholae Pcimensis, in villa Pcim⁹ captum et ad officium praesens adductum inculpatumque ideo, quod ipse habito conductamine et mutua cointelligentia cum quodam Alexandro Leone prout se asservit Napierski, homine seditissimo¹⁰ et ad commovendam plebem et seditiones ac tumultus excitandos additio¹¹, in carceribus officii praesentis ad praesens existens, prout contra ipsum seorsive propositio latior exstat, ausus est in subministranda commotione et congregatione ad tumultus excitandos subditorum de bonis castellaneatus Cracoviensis aliisque eo adiacentibus. Suprascripto Napierski conniventiam et comprincipalitatem apertam praebere atque subditos eosdem universos ad obsequium eiusdem Napierski et quaevis nefanda patrandam excitare et accomodare prout de facto effectu suo malevolo id ipsum praestitit et eiusdem suae intentionis malignae scripto manus suae propriae quod ipse in facie officii praesentis benevole recognovit, notum argumentum fecit. Cuius scripti ad suprascriptum Napierski transmissi, ad officium praesens allati, tenor sequitur talis.

Mnie Wielce Mości Panie L[eonie] etc. Za tą wiadomością przez to pisanie, które mię doszło od Wm Pana, jako najporządniej i najprędzej pospółstwo informować będę z tymi, którzy są miłośnikami wiernymi prawdy Krzysztusowej, także życzliwymi JM Najjaśniejszemu Panu, Panu Janowi Kazimierzowi, z łaski Bożej królowi polskiemu a nam Wielce Mciwemu Panu Naszemu.

Przeżoż racz Wm znowu jako najprędzej pospółstwo tam w swych krajach pisanie obesać, któremu by nie inszą wiarę dali, a zatem ochotniej się kupić będą, gdyż przedtym wiele ich mówili, gdyby dozwole nie albo głos K. J. M. słyszeli, tedy by prawi sami się wziąć na dwory szlacheckie następując, niszczyli je, aby już więcej hardość i wyniosłość z złością tyrańską ich na ziemi nie panowała. Z tym unieźnieniem do miłościwej łaski WMP oddaje się. We Pcimiu, die 20 iunii 1651.

Wm Mnie Wielce M-ciwego Pana sługa unieźony M[artinus] R[adocki]. scholi [rect]or Pcimensis.

Quas litteras M. R. ipse inculpatus interpretatus est: Martinus Radocki, intitlatio vero harum litterarum Mnie Wielce Mciwemu Panu, Jego Mci Panu Leonowi wiernemu JKM-ci pilnie oddać należy. Qua propositione peracta, petiit idem praesentans eundem Radocki ad carceres officii praesentis suscipi et poenas super ipso pro qualitate facti decerni. Quam officium praesens suscepit et ad affectationem eiusdem inculpati nobilem Clementem Paczkowski, Andream Ulatowski et Stephanum Ulejski ad tutandum ipsum, tum et nobilem Simonem Norowski praesentanti ad instigandum addidit decreti praesentis vigore“.

Następne dokumenty przynoszą szereg cennych informacji o strachu, jaki oparowała klasę panującą w obliczu powstania, jego zasięgu i stosunku mas ludowych do ruchu.

Charakterystyczne jest zeznanie grupy łotrzyków przychwyconych na grabieży. Indagacja o Kostkę i Łętowskiego świadczy niewątpliwie i o rozgłosie powstania i o obawie przed jego rozprzestrzenieniem.

⁹ Pcim a. Pcis, wieś nad Rabą w pow. myślenickim. należała do kasztelanii krakowskiej (Słown. Geogr. t. 7, s. 930).

¹⁰ W księdze sedestissimo.

¹¹ W księdze addicto.

„1651 sierpień 11. — Zeznanie poddanych ze wsi Stróža o Kostce Napierskim, Marszałku i scholarzu pcimskim Martinusie złożone przy okazji dochodzenia o napad we wsi Bulinie.

WAP Kr. Castr. Crac. Rel., t. 79, s. 1910—1913.

Subditus generosi Karnkowski Schwaczek, Humayc[z]yk, Schwate[k] et Kowalczyk de Villa Stróža¹² praesentat.

Feria sexta post festum Sancti Laurentii Martyris proxima. a. D. 1651.

Ad officium et acta praesentia capitanealia Cracoviensia personaliter veniens laboriosus Christophorus Jasek de villa Bulina¹³, subditus generosi Andreae Karnkowski, praesentavit officio praesenti laboriosus Andream Schwaczek de villa Stróža ad castellanatum Cracoviensem, Mathiam Humaycyk de villa Stróža, Albertum Szwachta et Martinum Kowalczyk de villa Stróža, tenutae generosae Dembińska, inculpatos pro eo. Quia ipsi tempore nuper praeterito, videlicet noctu ex feria quinta post festum Visitationis Beatissimae Virginis Mariae in feriam sextam [6 na 7 lipca] vergente, superveniendo ad domum mansionis suae ibidem vi et violenter, convulntrato prius se praesentantem et aliis domesticis in fugam reductis, res permultas registro specificandas receperunt atque se depraedati sunt, petens eos ad carceres castri praesentis suscipi et iustitiam indilatam de ipsis ministrari. Quos praesentatos officium praesens suscepit cum ea conditione, ut praesentans victum et custodiam ipsis suppeditet et causam sine intermissione contra ipsos prosequatur. Qui praesentati per officium praesens interrogati de facto recognoverunt.

Et primo laboriosus Andreas Swachcik de villa Stroža ad castellanatum Cracoviensem [pertinenti] recognovit: Spowiadałem się na przeszłe świątki, przedtym nie uczyniłem nikomu nic złego. Po tej spowiedzi we dwie czy we trzy niedziele, nie pomnąc czasu, naszliśmy jedną białogłową Sowczyną we wsi Bulinie j. m. pana Karnkowskiego. Było nas 5, ja jeden, drugi Wojciech Chmielik leśny Jejmości pani Koniecpolskiej, trzeci Marcin Maszkowiec ze [wsi] Stroże, czwarty Mathias Chomadzik, [piąty] Grzegorz Pałkosz z tejże wsi Stroże. Dlategośmy ją naszli, że synowie jej stryka mego Urbana Szwachtę zabieli w Myślenicach w wigilią Bożego Narodzenia i tak uczyniwszy między sobą radę namówiliśmy się na zemstczenie się stryka mego, aby tę niewiastę matkę ich naszli i pobrali ze czwartku na piątek, pięć niedziel dziś.

Wieczorem idąc z karczmy naszliśmy na chałupę tej Sowcyny, nie zastaliśmy jej samej, skryła się była, syn do komory poszedł który bronił się, zaciął jednego w głowę trzy razy, a w rękę czwarty raz siekierą.

Jam na polu był na straży. Nasi, mianowicie Pałkosz Grygier wydarł siekierę i ranił go siekierą, zaczyn uciekł ten syn ranny. Wzięli w tym domu żupan stary lazurowy czy karazijowy¹⁴, spódnicę białogłowską sukienną, kałatki dwa, koszulek cztery białogłowskich, fartuchów białogłowskich z białym szyciem trzy, płótna rąbkowego łokci 12, płótna inszego dwa kęski czy po 15, czy po 16 łokci, któremi się podzielili. Potem dostało się na moją stronę 3 łokcie rąbkowego¹⁵ płótna a dru-

¹² Stróža, wieś nad Rabą w pow. myślenickim, graniczy z Pcimem (Słownik Geogr., t. 11, s. 411, p. 2).

¹³ Bulina, przysiółek w Trzemeśni w pow. myślenickim (Słownik Geogr., t. 1, s. 472, p. 12, s. 566, p. 2).

¹⁴ Karazijowy, gatunek tkaniny, karazja, p. A. M a c z a k, Rola kontaktów z zagranicą w dziejach sukiennictwa polskiego XVI i pierwszej połowy XVII w., „Przeгляд Historyczny“, Warszawa 1952, zeszyt 2, s. 248.

¹⁵ Rąbkowy — gatunek płótna.

gie trzy [g]rubszego i kabatek jeden. Załowaliśmy utraty naszej, żeśmy Martinusowi naszemu scholarzowi pcimowskiemu powierzyli praw naszych, w których jako starsi powiedali, zdradził nas. O tym nigdy nie słychał, aby Martinus miał mnie namawiać naco złego; jeśli kogo inszego na to namawiał, o tym nie słyzałem. O Kostce nie słyzałem, przedtem nie naszedłem, anim zabił nikogo. Nie wiedziałem kiedy tracono Kostkę, Marszałka, Martinusa, ale kiedy powiedziano, że ich zgubiono, rzekłem: arwony katu, kiedy Polskę i naccieli zagubić¹⁶.

Similiter Albertus Szwachta frater patruelis praedicti Szwaczek de villa Chełm¹⁷, subditus castellaniae Cracoviensis recognovit prout praecedens respectu invasionis Sowcynnej. O Kostce, Marszałku i Martinusie nie słyzałi nie wie.

Mathias Humajcyk de villa Stróża recognovit similiter: Namowili mnie Szwachunkowie pijąc w mieście Myślenicach, żebym im dopomógł zemścić się krzywdy stryka ich, co był zabity nie wiem o co; w Myślenicach zabito go było; i tak godzina w noc posłiśmy z Myślenic na Bulinę, kędy białogłowa mieszkała leśna; nie zastaliśmy samej, tylko syna jej, którego pobili towarzystwo. Ja nie biłem go, ale go Grzegorz bił, który uciekł; wzięliśmy tam 2 sukmanie i kupę szmat, mnie się z tych rzeczy dostała sukmana białogłowska męszczyńskiego sukna¹⁸, nie stoi się ledwie złotego, jam nią w lesie nad domem swoim we wsi Strożej schował, rozumiem, że jej tam nie leda kto nie znajdzie.

Similiter Martinus Kowalczyk de villa Stroża tenutae generosae Dembimska prout praecedentes recognovit: Żem to uczynił z namowy zwyż mianowanych, abyśmy naszli tę białogłową, co synowie jej zabili stryka ichże, którzy nam to powiedzieli, że my was we wszystkim zastąpimy; mie dostało się z tego działu tylko 6 łokci płotna na koszulę lnianego i mówiłem to do towarzystwa mego, że to musimy wracać tej białejgłowie. O Kostce, Marszałku i Martinusie nicem nie słyzał.

Ad quorum suprascriptorum inculpatorum affectationem officium praesens castrense capitaneale Cracoviense ad defendendum ipsos nobilem Ioannem Stocki, Andream Ulatowski et Stephanum Ulejski ad feriam secundam proxime venturam addidit:

O obawach przed rozszerzeniem się powstania świadczy także niżej przytoczona przysięga chłopów.

„1651 lipiec 29. — *Przysięga kmieci wsi Ochotnica, że stawetny Sebastian Wróblewski, kmieć z tejże wsi, nie podzegał chłopów przeciwko pospolitemu ruszeniu i nie namawiał ich „na służbę do Kostki“ Napierskiego.*
WAP Kr. Castr. Sand. Rel. CXXV, 1309—1310.

Juramentum subditorum de villa Ochotnica¹⁰ pro parte Wroblowski: Sabbatho post festum Sancti Jacobi Apostoli proximo. a. D. 1651.

¹⁶ Spacja pochodzi od wydawcy.

¹⁷ Chełm, wieś w pow. myślenickim, graniczy z Pcimem (Słownik Geogr., t. 1, s. 559, p. 2).

¹⁸ Męszczyńskie sukno, mieśnieńskie, zwane w Polsce meszyńskim, M a c z a k, op. cit., s. 251.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Sandecensia personaliter venientes laboriosi Thomas Chłypała advocatus, Joanus Rusnan, Joannes Forenda., Joannes Noganka, Stephanus Kedziela, Stanislaus Zapala, Christopherus Borysz., Bartholomaeus Prokop, Albertus Lygas, Joannes Chrzyczyn, Simon Komorek et Bartholomaeus Koscielny, subditi et cmetrones de villa SRM Ochotnica ad capitaneatum Czorstinensem spectantes coram eodem officio praesens testimonium de infrascriptis pro parte honesti Sebastiani Wroblewski de eadem villa Ochotnica cmetronis perhibentur quod iuramento officio praesenti id ipsum eis dictanti ad imaginem Crucifixi comprobaverunt et fecerunt in eam iuramenti rotham: Iz Sebastian Wroblowski przez wszystkie czas mieszkając w Ochotnicy pocziwie się rządził i sprawował, ani chłopów tak przed pospolitym ruszeniem jako i podczas pospolitego ruszenia nijakim sposobem nie bontował, ni ich na służbę do Kostki namawiał. Deo et Sancta Jesu Christ passione ita ipsis adiuvente. Quod iuramentum officium praesens ab eisdem suscepit illudque ipsis ad affectationem ipsorum extradidit“.

Do najciekawszych wzmianek należy zapis w jednej z ksiąg miejskich krakowskich²⁰.

„1651 czerwiec 22. — Rokowania między pospółstwem a radą miasta Krakowa., w których pospółstwo odmawia przyjęcia propozycji biskupa Gembickiego dotyczących udziału piechoty miejskiej w obleganiu Czorsztyna.
WAP Kr. Coll. Crac., 1362, s. 1—2.

Actum feria quinta ante festum nativitatis Joannis Baptistae proxima, die 22 iunii a. D. 1651.

Honesta Communitas per pulsum campanae in praetorio Cracoviensi convocata et congregata existens per nobilem et honoratum Gregorium Rojkowski scabinum Cracoviensem, locum doctoris Pernus senioris tenentem, intulit:

Zeszła się honesta communitas na rozkazanie W. M. Mc Panów, za czym praesentii, aby im W. M. obwieścić raczyli, co za przyczyna jest ich obesłania.

Cui spectabilis d[ominus] Sebastiano Zacherlla proconsul nomino magistratus intulit: Przyczyna WM obesłania ta jest. Je-o M. ks. biskup krakowski, także urząd grodzki i wielkorządowy na tym są i konsultują i postulują nas, żebyśmy tę piechotę naszą miejską przy inszych zaciągach dla rekuperacyjnej zamku Czortyńskie[go] w Podgórze [który] Kostka buntownik z inszemi okupował i opanował armatim, posłali. Ich MPP kolegowie jako mogli trzymali responde, ażby [a] też WM zdało i jeżeliby WM chcieli na to pozwolić, albo [a] mieć teraz zaraz i jeżeliby się było trudno sprzeciwić wolej ks. [biskupa, który] teraz jest miasta superintendentem, jakoby z tym postąpić.

Druga, wały widzą WM, że z potrzeby i fortyfikacyjnej miastu są po [a] jest inżynier pilny, za czym trzeba mu solarium dać, jakośmy pozwolili po fl. [a]; raczcież WM obmyślić skądby mu takowe salarium szło, gdyż jest potrzebny miastu a i owszem takiemu i w takich ingruencyjach; albo, jeżeli WM mając medio sui per [i]torem praesentem, będziemy woleli takiego i swego. Koło murów także trzeba reparacją obmyślić i koszt na to, ostrożność miasta żeby była tak dla przychodniów, jako i dla ognia albo zdrad jakich żeby WM pilnemi, trzeźwemi i czu-

¹⁹ Ochotnica, wieś w pow. nowotarskim, w dolinie rzeki Ochotnicy (Słownik Geogr., t. 7., s. 366).

²⁰ Nota o tym zapisie znalazła się w kwerendzie szwedzkiej NDAP. Złożyć tu trzeba podziękowanie pracownikom WAP Kr. za odnalezienie tej wzmianki i za sporządzenie kopii.

[a] Tekst uszkodzony (powyrywane rogi karty),

łemi byli, gdyż wiele jest ultajstwa posłanego od Chmiela na różne zdrady czynienia; żywność WM miejcie i do boju armatę i prochy, żeby na Was surowo nie nastąpiono o to, a podatki oddawajcie“.

I następna wzmianka z 9 lipca 1651 r. mówi: „piechota miejska, jako WM petowali, ta nie odejdzie od miasta i wymówiliśmy się JMP biskupowi“²¹.

Wydaje się, że głównym powodem niechęci Rady do tej propozycji Gembickiego²² była obawa przed osłabieniem miasta. Pospólstwo zaś na pewno nie miało żadnego interesu w atakowaniu zamku czorszyńskiego. Godna uwagi jest tu wzmianka o „ultajstwie“ posłanym od Chmiela“²².

Kilka wzmianek dotyczących powstania i jego odgłosów znajduje się w „Księdze wydatków i dochodów Nowego Sącza 1646—1658“²³. W księdze tej znajdują się także wzmianki o bliżej nie określonych „tumultach i kupach swawolnych“ w okolicach Czorsztyna 1652²⁴, w analogicznym sformułowaniu jak i w roku poprzednim.

W jednym z XVII-wiecznych rękopisów Biblioteki Czartoryskich znajduje się krótki życiorys Stanisława Bzowskiego vel Napierskiego²⁵. Zamieszczenie życiorysu Kostki w księdze życiorysów ludzi „sławnych i świętych“ jest jeszcze jednym dowodem, jak głośna była sprawa powstania w społeczeństwie szlacheckim.

Stanislaus Bzowski vel Napierski.

Infelicissime et hinc nomen Societatis novitii ejuravit. Nam Serenissimo Casimiro ad Beresteczko cum perduellibus bello occupato cum faece hominum consiliis initis, de suscipienda regia amplitudine, nomen Stanislai Kostcae de Sztemberg usurpavit sibi. Cuius machinationibus nisi mature occurisset Petrus Gębicki Cracoviensis episcopus incendium hoc ingentes rogos excitasset. Captus, Cracoviam ductus, ibi judicatus palum addit. Marschalcus cui erat ante caupo, cancellarius qui paulo ante gessit rectorem in quodam pago in partes secti. De his titulo impostorum.

O rozgłosie powstania wśród szlachty i obawie przed nim świadczy także fragment jednego z laudów sejmikowych woj. lubelskiego z 5 grudnia 1651 roku:

„Rzecz wielką długo pamiętną uczynił JM ks. biskup krakowski i prawdziwie miłość swoją ku Rzeczypospolitej oświadczył, gdy na drugim pograniczu zawzięte swawoleństwo, nie dając mu się nic rozpościerać, czułością i kosztem swoim znacznym oppressit et Republicam od srogiego zapału i jawnego niebezpieczeństwa uwolnił“²⁶.

Podobne sformułowania znalazły się w jeszcze kilku laudach sejmikowych.

Ku tej wdzięczności specjalne powody miała szlachta woj. lubelskiego, która w 1648 roku na własnej skórze odczuła siłę chłopskiego powstania.

Kilka podanych tu dokumentów i wzmianek potwierdzają opinię, że dalsze poszukiwania archiwalne i badania walk polskich mas ludowych w połowie XVII w. przyniosą jeszcze wiele nie znanych materiałów wzbogacając naszą wiedzę o tym przedmiocie.

²¹ WAP Kraków, Coll. Crac., 1362, s. 4.

²² O roli wysłanników Chmielnickiego por. W. Czapliński, Ruchy ludowe w 1651. „Przegląd Historyczny“, 1951, z. 1—2, zeznania Kołakowskiego. Ostatnio odnaleziono nowe materiały w WAP Poznań, dotyczące wysłanników Chmielnickiego, Nakło, Rel. Gr., 74.

²³ WAP Kr. Sącz AD 552 k. 114—115.

²⁴ Tamże, k. 153.

²⁵ Czart. 1266, s. 17—18.

²⁶ Czart. 395, s. 149—150.